УДК 81'42.112.2

Шенько М. М.,
асистент кафедри іноземних мов для природничих факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

КОНСТРУКЦІЇ З ЕПІСТЕМІЧНИМ МОДАЛЬНИМ КОМПОНЕНТОМ «ПРИПУЩЕННЯ» НА РІВНІ РЕЧЕННЯ

Анотація. У статті охарактеризовано сутність суб'єктно-предикатних відносин, що формують речення як одиницю комунікації, та розглянуто структурні моделі речення з епістемічним модальним компонентом, які проілюстровано прикладами текстових фрагментів із прозових творів німецької художньої літератури початку XXI ст.

Ключові слова: епістемічна модальність, диктум, модус, суб'єкт, предикат.

Постановка проблеми. Синтаксично-семантичною особливістю речень з епістемічним модальним компонентом є те, що вони містять два змістових компоненти: саме повідомлення і ставлення мовця до повідомлюваного.

Швейцарський лінгвіст Ш. Баллі увів поняття диктуму та модусу. Диктумом він називав об'єктивний зміст речення, а модусом – його комунікативний аспект, тобто ставлення мовця до висловленого (Ch. Bally 1932, 1942 pp.).

У співвідношенні модусної і диктумної частин простежуємо семантичну залежність, яка виявляється в поліпропозиційності – модус не відокремлюється від предметної ситуації, оскільки він безпосередньо стосується диктумної частини. Пропозиційність розуміємо як відношення між семантичним суб'єктом і предикатом. Пропозиційність, на відміну від предикативності, належить до логіко-семантичного рівня, тоді як предикативність – до структурно-синтаксичного [3].

Попри те, що ця концепція знайшла підтримку і набула подальшого розвитку як серед українських (І. Вихованець, А. Загнідко, М. Ляпон, В. Шинкарук), такі і російських (В. Гак, Г. Золотова, О. Падучева, І. Кобозєва, Г. Колшанский) та інших закордонних мовознавців (F. Kiefer, A. Kratzer, H. Bußmann, J. Lyons, J. Searle, F. Palmer, M. Perkins), наявна проблема недостатнього висвітлення специфіки функціонування конструкцій з епістемічним модальним компонентом на рівні речення в сучасній німецькомовній художній прозі.

Метою статті є опис категорій, які формують речення як одиницю комунікації, та огляд структурних моделей речень – висловлень з епістемічним модальним компонентом «припущення».

Виклад основного матеріалу. Для дослідження функціонування модальних конструкцій зі значенням припущення в постмодерністському художньому тексті в площині синтаксису використовуємо опозиційні зв'язки: макроструктурна організація (рівень тексту) ↔ мікроструктурна організація (рівень речення) [2, с. 103]. На рівні мікроструктури розглядаємо речення-висловлення із семантикою епістемічної модальності, на рівні макроструктури – текстові фрагменти, які містять досліджувані нами конструкції.

Вивчення функціонування речення в мовленні і тексті є предметом комунікативного аспекту синтаксису. За такого підходу речення розглядається як мовленнєва одиниця – висловлення, в якому інформація диференціюється за ступенем значущості для відповідного акту комунікації [1, с. 30]. Тобто враховуються не тільки пропозиційний зміст речення, описувана ситуація, але й комунікативні настанови мовця.

Висловлення як мінімальний фрагмент зв'язного мовлення є центральною одиницею широкого синтаксису. Воно розглядається не тільки як речення-конструкція, але і як мовне втілення думки, волі, стану, почуття, як продукт, як окремий завершений акт комунікативної поведінки людей, насамперед учасників і виконавців цього акту комунікації [4, с. 20]. У висловленні мовець виражає різноманітні оцінки, інтерпретації пропозитивного змісту: модальні, емоційні, етичні, естетичні й інші, але обов'язковою є цільова (інтенційна) інтерпретація об'єктивного змісту повідомлюваного, що разом формує комунікативний намір (ілокутивну силу), спрямований мовцем на адресата.

Речення як одиницю комунікації формує предикативне відношення, яке належить суто мові і є передумовою для всякої комунікації між людьми. За допомогою цього відношення потенційні мовні засоби актуалізуються в конкретній ситуації для обміну інформацією між партнерами по комунікації [5, с. 85].

Типовою граматичною формою вираження предикативності є відношення між підметом і присудком *(Subjekt-Prädikatbeziehung),* функціональне призначення цього відношення полягає в сполученні ознаки-предиката з носієм-суб'єктом. Предикативне відношення відрізняється від інших видів синтаксичних відношень, в які входять слова. Воно має динамічний характер [12, с. 150].

В. Адмоні характеризує німецьке речення як двоскладове (обов'язкова наявність підмета і присудка), номінативне (іменник у позиції підмета має форму називного відмінка), дієслівне (присудок представлений особовою формою дієслова).

Отже, головними складовими частинами німецького речення є суб'єкт і предикат, два члени речення, які пов'язані один з одним предикативними синтаксичними відносинами і виступають у специфічних морфологічних формах: суб'єкт – у формі номінативу (підмет у називному відмінку), предикат – у формі вербум фінітум (визначена форма присудка) або групи слів з участю вербум фінітум. Структурна модель є постійним елементом речення, лексичне наповнення – змінним [6, с. 202].

Речення з епістемічним модальним компонентом містять чотири семантичні категорії: а) модусний суб'єкт (той, хто припускає); б) модусний предикат (містить вказівку на певний ступінь впевненості); в) диктумний суб'єкт (об'єкт, щодо якого виражається припущення); г) диктумний предикат (дія або стан об'єкта, щодо якого виражається припущення).

Модусний суб'єкт і предикат можуть як збігатися із граматичним суб'єктом і предикатом, так і не мати експліцитного вираження. За характером оформлення модусної частини речення, де **Sm** – модусний суб'єкт, **Pm** – модусний предикат, **Sd** – диктумний суб'єкт, **Pd** – диктумний предикат, виокремлюємо такі структурні моделі:

1. Sm (Pron pers[1]) + Pd (Vf) + Sd (Pron pers[1]) + Pd (Vf). Речення з експліцитно вираженим модусним суб'єктом і предикатом. Зазвичай цій моделі відповідають складні речення. Пор.:

(1) "Ja? Was?"

*"**Ich glaube**, dass Neil Terry manchmal geschlagen hat. Ich bin ihr ein paarmal im Treppenhaus begegnet, da hatte sie eindeutig Verletzungen im Gesicht. Natürlich gab sie nichts zu. Aber sie wich uns ja sowieso auch. Man erwischte sie kaum noch, um einmal in Ruhe mit ihr zu reden"* [10, с. 45].

*(2) Er lehnte sich vor. "**Ich vermute**, Kate, ich kann Sie nicht daran hindern, hier mit den Leuten zu reden, sich umzusehen, Gerüchten nachzugehen. Was auch immer. Ich könnte Sie von allen Informationen abschneiden, das wissen Sie. Von diesem ominösen Auto hätte ich nichts erzählen müssen. Und auch sonst könnte ich alles für mich behalten"* [10, с. 53].

2. Sd + Pm + d (Vf mod + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом із диктумним та модусним значенням із модальним дієсловом (речення з подвійною предикацією). Пор.:

*(3) Ein verwitterter Runenstab, den sie bei diesen Ausgrabungen gefunden hatten, erzählte von einem ungeheuren Sturm, der während der Herrscherzeit Swen Gabelbarts dreißig vollbeladene Wikingerschiffe sinken ließ. Kurz bevor diese ihr Ziel, die Handelsmetropole Haithabu, erreichten, wurden die Langboote von dem Sturm verschluckt. Es **musste** zur damaligen Zeit ein so großes Unglück **gewesen sein**, dass die Priester den Runenstab mit den Namen der Schiffe in das Grab gelegt hatten. Nach den Überresten dieser Flotte suchten sie* [13, с. 14].

3. Sd + Pm +d (Vf werden + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом із диктумним та модусним значенням із конструкцією werden + Infinitiv I / II (речення з подвійною предикацією). Пор.:

(4) "Da hast du es", – sagte Chantal. "Wir lassen ihn hier als Heerführer einreiten oder mit seiner Superjacht einfahren oder auf einer Wolke hereinschweben, völlig egal. Im offenen Ferrari ginge auch, mit Marilyn Monroe und Pamela Anderson rechts und links auf den Kotflügeln!"

*"Das **wird** seiner Freundin **wahrscheinlich** weniger **gefallen** <…>"* [9, с. 164].

4. Sd + Pd + Modalwort. Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де невпевненість щодо змісту повідомлюваного мовець виражає за допомогою модальних слів. Пор.:

(5) *Doch Walter verneinte. "Ich würde gar nicht abhauen, jedenfalls nicht hier. Die Straßen sind verschlammt, bis zur Reichsgrenze ist alles flach, keiner kann sich verstecken. Die Feldjäger sehen jeden auf tausend Meter Entfernung und knüpfen dich sofort auf, ohne Prozess. Das sind richtige Sauhunde. **Wahrscheinlich** riskierst du weniger, wenn du dich raushältst bis zum Schluss". Er zeigte auf seinen Arm. "Reib dir Dreck in die Wunde; **vielleicht** kriegst du Fieber und Schüttelfrost und bist nicht mehr einsatzfähig. Machen einige"* [11, с. 65].

5. Sd + Pd + Modalpartikel. Речення з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де значення припущення актуалізується за допомогою модальної частки. Пор.:

(6) *Fühlst du nicht der Liebe Sehnen <…>, sang Hildegard von Kamcke und dachte dabei **wohl** an einen anderen, der tot war. Und sie wusste so gut wie Ida, dass da draußen auf der Bank nicht mehr der Kerl saß, auf den die Mutter jahrelang gewartet hatte* [8, с. 8].

6. Sm + d + Pm + d (Vf scheinen / glauben + zu + Infinitiv I / II). Речення з імпліцитно вираженим модусним суб'єктом і предикатом із дієсловами scheinen / glauben + zu + Infinitiv I / II. Пор.:

(7) *"Es **scheint** alles in Ordnung **zu sein**. Ich war jetzt schon bei ziemlich vielen Ärzten. Herz, Kreislauf, Blutdruck <…> alles okay. Hier", er zog ein weiteres zusammengefaltetes Papier aus der Innentasche seines Jacketts und schob es über den Schreibtisch, "das Ergebnis einer großen Blutuntersuchung vor zwei Wochen. Alles bestens"* [10, с. 16].

(8) *Die Brenner glommen noch etwas nach, und obwohl es eigentlich nicht sein konnte in dem Geschützlärm ringsum, dem Heulen der Motoren und Schreien der Tiere, **glaubte** Walter einen Moment lang, die warme Quelle unter dem Marmor **zu hören**, ihr leises Gluckern. Er zog seine Armbanduhr auf. "Mein Vater ist gefallen", murmelte er und starrte in die Dunkelheit* [11, с. 62].

7. Pd + Sd + oder / nicht / nicht wahr? Питальне речення із предикатом у початковій позиції (Entscheidungafrage) з імпліцитним модусним суб'єктом і предикатом, де модальність припущення виражається додаванням у кінцевій позиції сполучника *oder*, частки *nicht* або питальної конструкції *nicht wahr?*. Іноді трапляються такі структури з модальними словами або модальними частками – **Modalwort / Modalpartikel + Pd + Sd?**.

Також наявні питальні речення зі структурою розповідного речення – **Sd + Pd + oder / nicht / nicht wahr?**. Пор.:

(9) *Er hatte nur ein paar Tage, irgend jemand würde ihn erkennen. – Hast du keine Angst? Pete hatte gegrinst. **Die machen dich kalt, oder?*** [7, с. 248].

*(10) Für einen Augenblick schöpfte er Hoffnung. Wenn es anders war – **vielleicht täuschte er sich?** Hisham hatte ein Foto erausgezogen. –Erkennst du sie noch? Ich habe ihr gar nicht gesagt, dass ich weiß, wo du bist. Aber etwas fehlt, dachte Jim, immer fehlt etwas. **Er war eingeschlafen, nicht wahr?** Hisham war gegangen, weil er eingeschlafen war, und hatte den Umschlag auf dem Tisch liegenlassen* [7, с. 247].

Висновки. З аналізу семи виокремлених структурних моделей бачимо, що серед досліджуваних конструкцій з епістемічним модальним компонентом «припущення» переважають речення з імпліцитним модусним суб'єктом (6 одиниць) та наявна лише одна структурна модель, яка містить експліцитний модусний суб'єкт.

Для з'ясування особливостей функціонування конструкцій з епістемічним модальним компонентом «припущення» у сучасному німецькомовному художньому тексті перспективним є проведення кількісних підрахунків і визначення частоти вживання кожної запропонованої моделі.

Література:

1. Акимова Г., Вяткина С., Казаков В., Руднев Д. Синтаксис современного русского языка. СПб: Факультет филологии и искусств СПбГУ, 2008. 347 с.
2. Бехта І. Оповідний дискурс в англомовній художній прозі: типологія та динаміка мовленнєвих форм: дис. .. докт. філ. наук: 10.02.04. Львів, 2010. 526 с.
3. Гак В. Языковые преобразования. Москва: Языки русской культуры, 1998. 768 с.
4. Загнітко А. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2007. 274 с.
5. Король А. Синтаксичні засоби об'єктивації висловлення – звинувачення у німецькомовних прозових творах. Науковий вісник Чернівецького університету: збірник наукових праць. Вип. 372: Германська філологія. Чернівці: Рута, 2008. С. 84–95.
6. Шендельс Е. Практическая грамматика немецкого языка. М.: Высш. школа, 1988. 416 с.

7. Hacker K. Die Habenichtse. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2006. 309 s.
8. Hansen D. Altes Land. München: Albrecht Knaus Verlag, 2015. 143 s.
9. Hauptmann G. Rückflug zu verschenken. München: Piper Verlag GmbH, 2009. 303 s.
10. Link Ch. Die Betrogene. München: Blanvalet Verlag, 2015. 393 s.
11. Rothmann R. Im Frühling sterben. Berlin: Suhrkamp Verlag, 2015. 133 s.
12. Tieroff R., Tamrat M., Fuhrhop N., Tueber O. Deutsche Grammatik in Theorie und Praxis. Tübingen: Niemeiyer, 2000. 300 s.
13. Wegner G. Das Ritual. Offenbach: Verlag Gerhard Wegner, 2015. 328 s.

Шенько М. Н. Конструкции с эпистемическим модальным компонентом «предположение» на уровне предложения

Аннотация. В статье раскрыта суть субъектно-предикатных отношений, формирующих предложение как единицу коммуникации, а также рассмотрены структурные модели предложения с эпистемическим модальным компонентом «предположение» и проиллюстрированы примерами текстовых фрагментов из произведений немецкой художественной литературы начала XXI в.

Ключевые слова: эпистемическая модальность, модус, диктум, субъект, предикат.

Shenko M. Constructions with “assumption” epistemic modal component at the sentence level

Summary. The article reveals the essence of the subject-predicate relations forming the sentence as a unit of communication, and also deals with the structural models of the sentence with the epistemic modal component of the “assumption” and are illustrated with examples of text fragments from the works of German fiction literature (XXI century)..

Key words: epistemic modality, modus, dictum, subject, predicate.